

Når barn er i risiko for omsorgssvikt

Lars Smith

professor emeritus ved Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo

Det er et ubehag i vår kultur som alle kjenner til, men få gjør noe med: svært mange barn vokser opp under særdeles tvilsomme omsorgsbetingelser i fravær av adekvate tiltak. Selv om fruktbarheten i den norske befolkningen på lang sikt har gått ned, er det i dag flere kvinner enn noen gang tidligere som føder barn og oppfostrer dem, med eller uten tilstedeværende omsorgspartnere. Enkelte unge foreldre mangler den psykologiske modenhet som et foreldreskap krever. Andre er ressursvake i den forstand at de har alvorlige psykiske vansker, og blant disse finnes også noen som ruser seg.

Emosjonell mishandling i tidlig barnealder er sannsynligvis en av de viktigste medvirkende årsakene til senere psykiske vansker

Studier har vist at forekomsten av desorganisert tilknytning blant småbarn er på 12–15 prosent (van IJzendoorn ofl., 1999). Noen av de desorganiserte barna har vært utsatt for barnemishandling eller grov vanskjøtsel og blir som regel plukket opp av barnevernet. Men forekomsten er så høy at den ikke bare kan forklares ved at barna har vært utsatt for de erkjente formene for omsorgssvikt. Desorganisert tilknytning er først og fremst relatert til atypisk omsorgsutøvelse, og vi må regne med at emosjonell mishandling er en viktig årsaksfaktor.

Lovverket forutsetter at når barn er i risiko for omsorgssvikt, skal barnevernet først prøve ut tiltaket i hjemmet. Det er blant norske barnevernspolitikere en klokkeetro på betydningen av det biologiske slektskapet mellom barn og foreldre. Det innebærer at avgjørelse om fosterhjems plassering som regel sitter langt inne. Innenlandsadopsjon forekommer praktisk talt ikke i dagens Norge.

Emosjonell mishandling er et begrep som kan operasjonaliseres (Lyons-Ruth & Jacobvitz, 2008). Det innebærer affektive feil, det vil si at omsorgspersonen gir motstridende meldinger på klare signaler fra barnet, for eksempel verbal oppfordring til barnet om å komme nærmere, ledsaget av fysisk distansering. Det kan også være snakk om omsorgspersonens desorientering, for eksempel at hun eller han ofte foretar uvanlige endringer i stemmens tonehøyde eller intonasjon i samhandling med barnet. Negativt-invaderende atferd rettet mot barnet forekommer også, som latterliggjøring eller erting når barnet søker nærhet eller trøst. Rolleforvirring går blant annet ut på at omsorgspersonen søker trøst hos barnet når de blir gjenforent etter en kortvarig atskillelse. Tilbaketrekking handler om å skape fysisk eller verbal avstand til barnet, for eksempel ved at samhandlingen foregår på en uvanlig taus måte. En omsorgsperson som er kjennetegnet ved flere av disse væremåtene, har som regel nedsatt evne til reflekterende fungering (dvs. liten evne til å ta hensyn til barnas ønsker og behov), og barna har økt sannsynlighet for å utvikle desorganisert tilknytning.

Jeg oppfordrer psykologer til å være mer oppmerksomme på forekomsten av emosjonell mishandling i sped- og småbarnsfamilier, og også på muligheten for at slik mishandling kan ha sykdomshistorisk betydning hos voksne pasienter. Emosjonell mishandling i tidlig barnealder er sannsynligvis en av de viktigste medvirkende årsakene til senere psykiske vansker.

Jeg appellerer også til psykologer som fungerer som sakkyndige i barnevernssaker om ikke å vektlegge så sterkt det biologiske båndet mellom barn og foreldre. Hjernen hos de minste er et plastisk organ, hvilket innebærer et stort potensial for reparasjon hvis barn som har vært utsatt for fysisk eller emosjonell mishandling, tidlig blir plassert i permanente fosterhjem eller adoptert.

Referanser

- Lyons-Ruth, K., & Jacobvitz, D. (2008). Attachment disorganization: Genetic factors, parenting contexts, and developmental transformation from infancy to adulthood. I: J. Cassidy, & P.R. Shaver (red.), *Handbook of attachment (2. utg.): Theory, research, and clinical applications* (ss. 666–697). New York/London: Guilford.
- van IJzendoorn, M.H., Schuengel, C., & Bakermans-Kranenburg, M.J. (1999). Disorganized attachment in early childhood: A meta-analysis of precursors, concomitants, and sequelae. *Development and Psychopathology, 11*, 225–249.